

Плани семінарських занять.

Семінар 1

1. Які існують визначення терміну історія?
2. Давши визначення терміну наука, поясніть, чи є історія наукою? У чому полягає відмінність історичної науки від точних та природничих наук? Чи можлива об'єктивність у вивченні історії?
3. Визначте, як предмет і об'єкт історії співвідносяться із проблемним полем інших гуманітарних та суспільствознавчих наук (філософії, соціології, політології тощо)?
4. Що таке «історичне джерело»? Розгляньте форми, види і типи джерел, дайте визначення кожному з них, визначте їхні характерні особливості, інформаційні можливості й обмеження, значення у дослідженні минулого. Наведіть приклади кожного з них і з'ясуйте, які спеціальні наукові дисципліни вивчають ті або інші види історичних джерел.
5. З'ясуйте, у чому полягає умовність виділення предмету та об'єкту вивчення історії України. Які погляди на історію Східної Європи, зокрема й так званих «українських історичних земель», є конкурентними? Поясніть, як саме впливає сучасна світоглядна і політична ситуація, культурна, національна, соціальна, політична тощо ідентичності дослідників на визначення предмету історії України. Чим і яким саме чином вони обумовлені? Поясніть, якими, на Ваш погляд, є завдання навчального курсу з історії України у школі та в університеті.

Література

Наталя Яковенко. Вступ до історії. Київ, 2007

https://chtyvo.org.ua/authors/Yakovenko_Natalia/Vstup_do_istorii/

Марк Блок. Апологія історії або ремесло історика. Laurus, 2018

Леонід Зашкільняк. *Методологія історії від давнини до сучасності.* – Львів: Львівський державний університет ім. Ів. Франка, 1999. – 226 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Metodolohiia_istorii_vid_davnyn_u_do_suchasnosti.pdf

Тімоті Снайдер. СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ - Українські питання, викликані російським вторгненням
https://www.youtube.com/watch?v=OZlgAYG0uec&list=RDCMUCbukQvHPJuhrW3gPFszjYew&start_radio=1&rv=OZlgAYG0uec&t=11

Тімоті Снайдер. СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ - Народження Націй
<https://www.youtube.com/watch?v=oktxn9lAL1o&list=RDCMUCbukQvHPJuhrW3gPFszjYew&index=3>

Лисяк-Рудницький І. *Історичні есе.* В 2 т. Том І. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дециці, Г. Киван, Е. Панкєєвої - К.: Основи, 1994. - 554 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Istorychni_esse_Tom_1/

2. Україна в добу раннього середньовіччя (IX – початок XII ст.).

1. Утворення ранньосередньовічної держави на українських землях.
Розгляньте основні теорії виникнення Руської держави (норманська, антинорманська теорії, хазарська гіпотеза, синтетичний підхід), проаналізуйте докази на користь кожної з них. Схарактеризуйте значення «шляху із варяг у греки» і «полюддя» у формуванні Київської держави.
2. Політичний устрій Руської держави.
А. Ознайомтесь з записами публічних лекцій професора Олексія Толочка «Як насправді пишеться історія: Київські князі – вихідці з «типочків»?» <https://www.youtube.com/watch?v=BrXl1JKub9Q> та «Коли з'являється нація. Київська Русь – до чого тут українці?» <https://www.youtube.com/watch?v=tT24i2X7y7M>. Порівняйте його візію з матеріалом шкільного підручника. Який підхід Вам здається більш правильним? Чому?
Б. Як співвідносились роль князя, дружини, віча в управлінні країною? Який висновок щодо політичних процесів в державі можна зробити на основі аналізу подій в Києві 1067-1068 рр., 1113 р.
3. Хрещення Русі.
А) Прочитайте літописне оповідання про хрещення Русі та, наводячи відповідні цитати, дайте відповідь на питання: в якій мірі на характер літописного оповідання вплинула політична та релігійна

ангажованість літописця? Нова віра насаджувалась владою згори чи мав місце поступовий, природний процес поширення християнства? Спираючись на матеріали історичних досліджень проаналізуйте, як вплинуло прийняття християнства саме Візантійським, а не західним обрядом, на політичне, економічне, культурне життя України?

Б) Подивіться відео (починаючи з 27 хвилини) **Історична правда з Вахтангом Кініані: Хрещення Русі. Володимир Великий** // https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=1569710969756420 та проаналізуйте обговорення в студії, спираючись на такі запитання: 1. Як події хрещення впливають на сучасні політичні дискусії? 2. Які аргументи щодо достовірності літописного оповідання про Хрещення в Повісті Врем'яних літ наводять експерти? Чи переконливі вони? 3. Як головні риси світобачення, мислення середньовічної людини вплинули на формування концепції відтворення подій хрещення в Повісті Врем'яних літ? 4. Розкрийте, які мотиви на думку учасників обговорення-істориків спонукали Володимира прийняти християнство та охрестити населення? 5. Чому більшість істориків, на думку експертів програми, не вірять у Аскольдове та інші хрещення Русі до Володимира? 7. Як Ви оцінюєте тезу, висловлену в студії програми: історія – «не те, що було, а що написано».

Джерела та література:

1. Літопис руський : [переклад за Іпатським списком] : / Вступ.ст., приміт. і пер. Л. Є. Махновець. К. : Дніпро, 1989. С. 49-52, 60-67, 104-106. Або на сайті // www.litopys.org.ua
2. Початок Русі: Південь і Північ (матеріали круглого столу) // Український історичний журнал. 2008. №3. С. 4-26. Або на сайті // www.history.org.ua
3. Моця О.П. Київська Русь і країни Європи: характерні риси східнослов'янської державності, рівні міжнародних віносин та напрямів контактів // Український історичний журнал. 2007. №1. С. 4-19. Або на сайті // www.history.org.ua
4. Леонід Залізник. Давньоруська народність: нова версія старого міфу https://shron1.chtyvo.org.ua/Zalizniak/Davnoruska_narodnist_nova_versia_staroho_mifu.pdf

3. Повстання Богдана Хмельницького та формування козацької державності на території України

1. Передумови, причини, рушійні сили та характер Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького.

А. З'ясуйте передумови та причини Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Які головні цілі переслідували різні верстви суспільства, беручи участь у Визвольній війні? Чи не було між ними суперечностей? Чого прагло селянство, а чого – козацтво (передусім заможне)?

Б. Розгляньте різні визначення поняття «революція» і поясніть, чи можна вважати події середини XVII ст. в Україні революцією? З'ясувавши значення терміну «нація», дайте відповідь на питання: в якій мірі повстання Богдана Хмельницького мало національний характер?

В. Чому питання щодо верхньої хронологічної межі Визвольної війни середини XVII ст. продовжує залишатися дискусійним?

2. Які військово-політичні, геополітичні та внутрішні фактори впливали на взаємини Б. Хмельницького із Кримським ханством, Молдовою, Османською імперією, Річчю Посполитою, Шведським королівством?

3. Переговори та домовленості Б. Хмельницького із Московським царем 1654 р.

А. Спираючись на рекомендовану літературу з'ясуйте, які дискусії викликають Переяславська Рада та Березневі статті серед істориків. Які аргументи історики висувують у ході цих дискусій? Яка точка зору Вам видається більш обґрунтованою?

Б. Ознайомтесь з виступом сучасного українського історика Віктора Брехуненка (<https://www.youtube.com/watch?v=k3mGvowCvAo&t=4s> Які дому) та дайте відповіді на наступні запитання:

- ✓ Чому Богдан Хмельницький шукав московського протекторату для Гетьманщини?*
- ✓ Якою була позиція Московії щодо України в період між 1648 та 1654 рр.?*
- ✓ Чи існувала альтернатива вибору Москви в 1654 році?*
- ✓ Що дає підставу історика назвати Переяславську раду «шерехом постійних непорозумінь»?*
- ✓ Як відреагувало населення на Переяславську раду?*
- ✓ Які документи регламентували україно-московський союз та яка доля оригіналів?*
- ✓ Яким є історичне значення Переяславської ради та Березневих статей?*

Література:

1. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко. Київ: Генеза, 1997
2. Лисяк-Рудницький І. Переяслав: історія і міф // Історичні есе. К., 1994. С. 71-82. https://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Istorychni_ese_Tom_1/
3. Яковлів А. Договір гетьмана Б.Хмельницького з Московським царем Олексієм Михайловичем 1654 р. // Переяславська Рада 1654 року (історіографія та дослідження). К., 2003. С. 118-138. https://chtyvo.org.ua/authors/Yakovliv_Andrii/Dohovir_Bohdana_Khmelnyskoho_z_moskovskym_tsarem_Oleksiiem_Mykhailovychem_1654_r/
4. Гудзь, В. В. (2021). Березневі статті 1654 р. як етап революції і визвольної війни: інтерпретації вітчизняних дослідників. *Zaporizhzhia Historical Review*, 1(24), 27-36. Retrieved from <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/1941>

4. Українське національне відродження (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)

1. Українське націотворення в контексті сучасних теорій нації та націоналізму
Дайте характеристику примордіалістської, модерністської та переніалістської теорій нації. Спираючись на конкретні факти з історії України покажіть, яка концепція краще характеризує національні аспекти української історії.

2. Особливості національного відродження в Наддніпрянській та Західній Україні.

Порівняйте специфіку українського національного відродження в Наддніпрянській та Західній Україні за наступними критеріями:

- соціальні групи – носії відродження;
- роль держави;
- роль релігії;
- прояви: історія, література, збирання фольклору, граматики української мови.

Чи можна вважати виникнення Харківського університету проявом національного відродження?

3. Кирило-Мефодіївське товариство: виникнення, програмні засади, історичне значення.

Проаналізуйте книгу «Закон Божий (Книга Буття українського народу)» та дайте, наводячи конкретні цитати, відповідь на питання:

- як автори документу ставилися до Французької революції;

- на які цінності орієнтувалися братчики: консервативні (християнські), ліберальні світські чи революційно-демократичні?
- Яку роль у формуванні їх позиції посідали ідеї панславізму?

Джерела та література:

1. Костомаров М. І. Книга буття українського народу / М. І. Костомаров. — [Б. м. : б. и., 2015?]. — 23 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Kostomarov/Knyha_buttia_ukrainskoho_narodu
2. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму: Монографія. - К.: Либідь, 1999. <http://litopys.org.ua/kasian/kas.htm>
3. Сарбей В.Г. Національне відродження України. К., 1999. С. 18-25. https://chtyvo.org.ua/authors/Sarbei_Vitalii/Natsionalne_vidrozhennia_Ukrainy/
4. Андерсон Б. Уявлені спільноти. К., 2001. Розділ 5. <http://litopys.org.ua/anders/and.htm>
5. Касьянов Г.В. Націогенез українців у сучасній історіографії: версії // Вісник Харківського національного ун-ту ім. В.Н.Каразіна. №504. Історія України. Вип.4. Х., 2001. С. 3-16. https://chtyvo.org.ua/authors/Kasianov/Natsiohenez_ukraintsiv_u_suchasni_i_stori_ohrafi_i_versei/

5.Українські політичні партії початку ХХ ст.

1. Особливості виникнення українських політичних партій в Західній та Наддніпрянській Україні.

Чому в Західноукраїнських землях партії виникали і діяли легально, а в Наддніпрянській – нелегально? Які стадії проходив процес створення партій (групи, газети або журнали, течії суспільно-політичної думки)? Чому членами партій були переважно представники інтелігенції? Що таке «подвійна лояльність»? Як вона проявилася в діяльності українських партій початку ХХ ст.?

2. Програмні вимоги партій:

а) політичні (порівняйте вимоги трьох найбільших політичних партій УСДРП, УДРП та УНДП щодо визначення політичного устрою держави, до якої вони належали, та статусу України; чому українські політичні партії головним завданням національного руху на початку ХХ ст. вважали боротьбу за автономію?; чим позиція партій ліберального спрямування відрізнялася від позиції соціалістів?);

б) економічні (порівняйте вимоги трьох найбільших політичних партій УСДРП, УДРП та УНДП щодо визначення особливостей вирішення

аграрного питання; чому це питання було найважливішим для України початку ХХ ст.?; чим позиція партій підросійської України відрізнялася від позиції партій підавстрійської України?; чим позиція лібералів відрізнялася від позиції соціалістів? Як Ви вважаєте, викладені в програмах партій вимоги щодо вирішення аграрного питання суттєво не відрізняються та мають суто лінгвістичні розбіжності у формулюваннях, чи вони розкривають різні варіанти дій в разі приходу партії до влади?);

в) в галузі культури (порівняйте вимоги трьох найбільших політичних партій УСДРП, УДРП та УНДП щодо визначення статусу української мови, організації системи початкової, середньої та вищої освіти в Українських землях).

Обов'язкові джерела та література:

Наумов С. О. Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. ХІХ ст. - лютий 1917 р.). Монографія. - Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. - 344 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Naumov_Serhii/Ukrainskyi_politychnyi_rukh_na_Livoberezhzhi_90-i_rr_XIX_st_-_liutyi_1917_r/

Лисяк-Рудницький І. Український національний рух напередодні Першої світової війни // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. К., 1994. Т.1. С. 471-483.
https://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Istorychni_esse_Tom_1/

Турченко Ф. Г. УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНИЦЬКА ІДЕЯ НА ЗЛАМІ ЕПОХ (СЕР. ХІХ СТ. – 1917 Р.).
https://shron1.chtyvo.org.ua/Turchenko_Fedir/Ukrainska_samostiinytska_ideia_na_zlami_epokh_ser_KhIKh_1917_r.pdf

Грицак Я. Нариси з історії України: формування української модерної нації / Я. Грицак. – [2-ге вид.]. – Київ: Генеза, 2000. – 249 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy

6. Українська революція 1917-1920 рр.

1. Політичне протистояння між Українською Центральною Радою та більшовиками наприкінці 1917 р. – на початку 1918 р.: причини, головні відмінності у поглядах, наслідки.

Прочитайте III Універсал Центральної Ради і спираючись на конкретні цитати з документу дайте відповідь на такі питання: Чим програма дій, проголошена III Універсалом відрізнялась від програми дій більшовиків. Головну увагу приділіть таким аспектам, як припинення участі у світовій війни та укладання миру; способи вирішення аграрного питання; формування органів влади на місцях.

2. Конституція УНР (1918 р.): аналіз змісту, уроки для сьогодення.

Спираючись на конкретні цитати покажіть, які програмні установки українських політичних партій були втілені в документі? Положення якого Універсалу ЦР закріплював документ? Якими мали бути органи влади УНР та їх функції? Як можна було змінити Конституцію? Що таке культурно-національна автономія?.

3. Українська Держава: формування держапарату, політичний курс.

(Прочитайте рекомендовані сторінки «Спогадів» П. Скоропадського, подивіться відео Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Павло Скоропадський // <https://www.facebook.com/watch/?v=541360146317419> і дайте відповідь на такі питання:

1. П. Скоропадський став Гетьманом України внаслідок об'єктивних причин чи політтехнологій? Аргументуйте свою відповідь.
2. Гетьман мав чітку програму перетворень Української Держави чи обмежувався лише задумами? Чому його програма або задуми не були реалізовані?
3. Чи погоджуєтесь Ви із тезою про подвійний менталітет як рису П. Скоропадського? Чи притаманне його поведінці таке явище, як «подвійна лояльність»? Відповідь обґрунтуйте.
4. Чи можна стверджувати, що після 1918 р. П. Скоропадський відійшов від «подвійної лояльності»?
5. Які політичні уроки для сьогодення можна взяти з подій 1918 р?
6. Особливості «кадрової політики» Гетьмана, причини її успіхів та невдач. Чому українські політичні партії не співпрацювали із Гетьманом?
7. Дайте оцінку ролі ведучого програми: він спрямовує на обговорення ключових питань, провокує учасників програми чи стримує експертів, тисне на них? Відповідь обґрунтуйте).

Джерела та література:

Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>

ІІІ Універсал ЦР // Національні відносини в Україні в ХХ ст.: Зб. документів і матеріалів. К., 1994. С. 55-57, 68-71. Або

https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B9_%D0%A3%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%BB_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8

Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 р. К., Філадельфія, 1995. С. 47-55, 158-159, 169-170, 194-198. Або <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/skoropadsky-spogady.pdf>

Чорний Д.М. Законодавча і виконавча влади в Конституції УНР: проблеми оцінки документа // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. № 906. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2010. Вип. 13. С. 47- 53 або <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/2551>

7. Україна в роки Другої світової війни.

1. Спираючись на рекомендовані джерела та літературу з'ясуйте, які події Другої світової війни на теренах України найчастіше стають об'єктом політичних маніпуляцій. Чому? Обґрунтуйте власне бачення цих подій.
2. Ознайомтеся з рецензіями на роботу Ханни Арендт «Айхман в Єрусалимі. Розповідь про банальність зла»
<https://www.istpravda.com.ua/reviews/2021/09/29/160239/> :
<https://www.newlib.org.ua/koly-dobro-staie-spokusoiu-hanna-arendt-pro-banalnist-zla/>

Дайте відповіді на наступні питання:

- Що означає вислів «банальність зла», на яких фактах Ханна Арендт будує свої оцінки діяльності Адольфа Айхмана?
- Чому репортаж Арендт викликав масовий осуд багатьох євреїв?
- В якій мірі доля євреїв на окупованих Німеччиною територіях дуже залежала від поведінки решти населення

3. Подивіться програму «**Волинська трагедія**» ([Історична правда з Вахтангом Кіпіані Волинська трагедія - YouTube](#)), прочитайте матеріали з рекомендованих навчальних посібників, додаткових матеріалів та дайте відповіді на запитання:

- Чому Волинська трагедія 1943 р. стала об'єктом посиленої уваги лише на рубежі ХХ-ХХІ ст.? Чому вона замовчувалася у часи СРСР?
- які оціночні судження використовують та обговорюють українські і польські науковці щодо характеру подій («трагедія», «війна», геноцид)? Чи не є це схоластичним спором?
- які аспекти масових вбивств 1943 р. на Волині викликали дискусії серед учасників програми? Які аргументи висувалися? Позиція якого історика Вам видається більш аргументованою?
- дайте оцінку ролі нацистів, радянської сторони, українських та польських націоналістів у виникненні трагедії.
- ХХ ст. в Європі – століття кровавих боєн не лише між арміями країн, але і між людьми на «низовому» рівні. Чому виникає ненависть між людьми, які протягом тривалого часу жили поруч?
- чи мають такі проблеми обговорюватися громадськістю публічно, чи лише в середовищі фахівців-істориків?
- які маніпулятивні прийоми використовують в Україні та Польщі навколо Волинської трагедії?

Джерела та література:

1. Грицак Я. Нарис історії України. К., 1996.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf
2. Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним: монографія / Тимоті Снайдер. - Київ: Грані-Т, 2011. - 448 с.

https://chtyvo.org.ua/authors/Timothy_David_Snyder/Kryvavi_zemli_Yevropa_pomizh_Hitlerom_ta_Stalinym/

3. Гриневич В. Політика пам'яті Другої світової війни в Україні: у пошуках ідентичності та консолідації // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України. 2011. № 4. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/grynevych_polityka.pdf
4. ПРИНА СКЛОКІНА: «РАДЯНСЬКА ПАМ'ЯТЬ ПРО ВІЙНУ ВІДОБРАЖАЄ ІЄРАРХІЧНУ СТРУКТУРУ СУСПІЛЬСТВА НЕРІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ». <https://korydor.in.ua/ua/stories/iryna-sklokina-radianska-pam-iat-pro-vijnu-vidobrazhaie-ierarkhichnu-strukturu-suspilstva-nerivnykh-mozhlyvostej.html>

Додадкові матеріали:

1. С. Липовецький. Три підводні камені Волинської трагедії <https://tyzhden.ua/History/216674>
2. Волинь 1943. Незалежний культурологічний часопис «Ї». <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/28-zmist.htm>
3. Європа та її болісні минувшини / Авт.-упоряд. Ж.Мінк і Л.Немайер у співпарці з П.Боннаром. Пер. з фр. Є. Марічева. К., 2009. С. 13-38, 142-190.

8. Україна в добу кризи тоталітарної системи (1950-1980-ті рр.).

1. Соціально-політичне та економічне життя в Україні в (1953-1991 рр.).

Давши визначення терміну «криза» та спираючись на конкретні факти дайте відповідь на питання: чи можна вважати період від середини 1960-х до середини 1980-х рр. добою кризи радянської тоталітарної системи?

2. Сучасні підходи до вивчення історії УРСР

Ознайомившись зі статтею Наталії Лаас «Характеристика етапів та особливостей вивчення радянознавчої та українознавчої проблематики гуманітарними науками англо-американських країн у другій половині ХХ ст.» дайте відповідь на питання:

- *В чому полягають тоталітаристська та ревізійністська концепції радянської історії? Спираючись на конкретні факти з історії України покажіть, яка з них краще описує процеси в Україні 1950-1980-х рр.*
- *транзитологія, постколоніальна теорія та імперська перспек - тива, культурні студії СРСР та ін*
- *Які перспективи для розуміння історії УРСР відкривають транзитологія, постколоніальна теорія та імперська перспектива, культурні студії СРСР?*

Джерела та література:

Історія України / Кер. авт. кол. Ю.Зайцев. Львів, 1996. С. 357-392 // https://chtyvo.org.ua/authors/Zaitsev_Y/Istoriya_Ukrainy_vyd2/

Шелест П. Інтерв'ю журналу «Київ», квітень 1989 р. //

«Справжній суд історії ще попереду» : Спогади, щоденники, документи, матеріали. К.: Генеза, 2003. С. 646-676 // https://chtyvo.org.ua/authors/Shapoval_Yurii/Petro_Shelest_Spravzhnii_sud_istorii_sche_poperedu/

Кульчицький С.В. XX з'їзд КПРС – переломний пункт в історії радянського комунізму // Український історичний журнал. 2006. №2. С. 106-129 // <http://history.org.ua/JournALL/journal/2006/2/9.pdf>

Лаас Наталія Характеристика етапів та особливостей вивчення радянознавчої та українознавчої проблематики гуманітарними науками англо-американських країн у другій половині XX ст. / Лаас Наталія // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. - 2012. - 17. - С. 10-28.

http://history.org.ua/JournALL/xxx/xxx_2012_17/3.pdf